

CONVERSA

Manel Pal

UN MOSSÈN URGELLENC
QUE HA FET DE TOT,
DES DE CAPELLÀ RAS A
VICARI GENERAL

PRIMERS RELLEUS

**Joaquim Nadal
i Farreras**

L'HISTORIADOR I
POLÍTIC RELATA LA SEVA
RELACIÓ VITAL AMB
L'ALTA Cerdanya

RETRAT DE FAMÍLIA

**Els Alberich
de Berga**

UNA FAMÍLIA DE
PASTISSERS QUE FA 130
ANYS QUE ENDOLCEIX LA
VIDA BERGUEDANA

PERFILS

Emili Fàbrega

FILL DE NARGÓ, ÉS DELS
POCS RAIERS VIUS QUE
VA BAIXAR SEGRE AVALL
FINS A L'EBRE

Ramon Planas

CONEGUT COM EL
RAMONET DE CAL
VILA-RIQUER DE BERGA,
RECORDA ELS ANYS QUE
FEIA DE CONDUCTOR
D'AUTOCARS

Jordi Cruïlles

HA ESTAT ALCALDE DE
'GRUS', EL SEU POBLE, I
HA FET DE GUARDABOSC
I DE CONSTRUCTOR

A PEU

**Pels cingles
de Vallcebre****El Bony
de Salòria**

cadípedraforca

www.cadipendraforca.cat

DOSSIER

LA NEU

40 planes que tracten
dels inicis de l'esquí,
de les estacions, de
les grans nevades i
dels maldecaps que
comporten

00017

917720131368002

live love
pirineusdegiro

Costa Brava
Pirineus de Girona
www.pirineusdegiro.org

*Em diverteixo
amb els amics
a les cotes més altes!*

Costa Brava
Best of the World 2012
Top Travel Destinations

NATIONAL
GEOGRAPHIC
TRAVELER

CATALUNYA

Diputació de Girona

Girona

Pàrquid de Turisme
Costa Brava Girona

DIRECTOR >

Carles Pont
carles@cadipendraforca.cat

COORDINADOR PATRIMONI >

Marc Martínez

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@cadipendraforca.cat

COL·LABORADORS >

Sixte Abadía
Ventura Altarriba
Albert Aubet
Pere Aymerich
Jordi-Pau Caballero
Jordi Dalmau i Ausàs
Josep Espunyes
Manel Figuera
Marcel Fité
Carles Gascón
Emili Giménez
Pep Graell
Esther Jover
Xavier Llongueras
Guillem Lluch
Oriol Mercadal
Joaquim Nadal i Farreras
Àngel del Pozo
Meritxell Prat
Eduard Puigventós
Pere Pujol
Benigne Rafart
Erola Simon
Martí Solé Irla
Queralt Solé
Miquel Spa
M. Àngels Terrones
Juan-Pablo Torrents-Faura
Ramon Vilalta
Albert Villaró

EDICIÓ DE TEXTOS >

Montse Casas

IMPRESSIÓ >

Agpograf

DISTRIBUCIÓ >

Editorial Gavarres (972 46 29 29)
comercial@editorialgavarres.cat

DIPÒSIT LEGAL >

Gi-1102-2006

ISSN >

2013-3685

eg

EDITORIAL GAVARRES
Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

COORDINADORA DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@editorialgavarres.cat

DIRECTOR D'ART >

Jon Giere

DEPARTAMENT COMERCIAL >

Telèfon 972 46 29 29
comercial@editorialgavarres.cat

SUBSCRIPCIONS >

Eva Rodríguez
Eva Batlle
Telèfon 972 46 29 29
comercial@editorialgavarres.cat

ALTRES PUBLICACIONS >

www.gavarres.com
www.garrotxes.cat
www.alberes.cat
www.revistagirones.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

> Premi APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'

FOTO DE PORTADA: COMPOSICIÓ
REALITZADA AMB OBJECTES
VINCULATS A LA NEU PROCEDENTS
DELS ARXIVS DE CARLES ADSEÀ
I DEL SERVEI GENERAL D'INFORMACIÓ
DE MUNTANYA DE SABADELL.
AUTOR: XAVIER LLONGUERAS.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS UNA FINESTRA AL PUIGMAL

JOAQUIM NADAL I FARRERAS (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

7-13

ACTUALITAT

14-20

CONVERSA MOSSÈN MANEL PAL

CARLES PONT (TEXT) // XAVIER LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

22-26

RETRAT DE FAMÍLIA ELS ALBERICH DE BERGA

BENIGNE RAFART (TEXT) // RAMON VILALTA (FOTOGRAFIA)

28-33

PERFILS

EMILI FÀBREGA / RAMON PLANAS / JORDI CRUÏLLES

MARCEL FITÉ, BENIGNE RAFART I JUAN-PABLO TORRENTS-FAURA (TEXT)
ELISABET SERRA, RAMON VILALTA I XAVIER LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

35-75

DOSSIER LA NEU

CARLES PONT (COORDINACIÓ)

79-95

PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ (COORDINACIÓ)

ETNOLOGIA // ARQUEOLOGIA // ARQUITECTURA // HISTÒRIA // LLENGUA // GASTRONOMIA // FAUNA // FLORA

96-99

UNA MIRADA EN EL PAISATGE THE EAST WING

ALBERT VILLARÓ (TEXT) // XAVIER LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

100-103

A PEU

PELS CINGLES DE VALLCEBRE

JORDI-PAU CABALLERO (TEXT I FOTOGRAFIA)

EL BONY DE SALÒRIA

MANEL FIGUERA (TEXT I FOTOGRAFIA)

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA EL FUTBOL

EROLA SIMON (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb mossèn Pal. MANEL PAL I CASANOVAS ÉS UN HOME AMB GRANS INQUIETUDS CULTURALS. DINTRE DE L'ESGLÉSIA HA FET DE TOT: DES DE CAPELLÀ RAS, FINS A VICARI GENERAL. DEFUIG EL MODEL ESPIRITUAL QUE PRESENTA UN ESTIL DE PIETAT RÍGID I MORALISTA, I NO LI AGRADA QUE LI DIGUIN QUE ÉS UN CAPELLÀ INTEL·LECTUAL; PERÒ HO ÉS. L'ANTONI MORELL, EN UN ENCERTAT ARTICLE AL *DIARI D'ANDORRA*, DIU DE MANEL PAL QUE ÉS UN HUMANISTA. UN SUBSTANTIU BEN TROBAT. HA ESCRIT DIFERENTS LLIBRES DE POESIA, TÉ UN VAST CONEIXEMENT DE TOTES LES ARTS, I S'INTERESSA PER LA CULTURA UNIVERSAL DES DE TOTS ELS SEUS VESSANTS.

CARLES PONT TEXT
XAVIER LLONGUERAS FOTOGRAFIA

Manel Pal

Haviem concertat la xerrada uns dies abans i l'anem a veure un dia plujós d'estiu a l'edifici del Seminari de la Seu. En aquest gran espai és on mossèn Pal ha fet gran part de la seva formació teològica i vital. Ara hi resideix, juntament amb altres mossens del Bisbat d'Urgell. Xerrem tot el matí a l'antic despatx que tenia el bisbe al Seminari. Manel Pal és un home que es fa escoltar, no té pèls a la llengua i conserva una memòria extraordinària tot i passar la vuitantena d'anys. Quan s'esdevé l'hora de dinar pleguem. Acomiadant-nos de mossèn Pal, just a davant la porta del menjador, ens enduem una alegria en retrobar-nos amb mossèn Rossend Roca, un home de qui gran part de la gent de Bellver en guardem un record immens. Són les dues! La conversa amb mossèn Pal ha passat en un obrir i tancar d'ulls.

CARLES PONT. Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista
XAVIER LLONGUERAS. Terrassa, 1963. Fotògraf

–D'on sou fill?

–«Vaig néixer el dia de Nadal de 1932 a Artedó, a cal Ribó, una casa grossa de muntanya. Encara avui hi ha el nebot que hi fa de pagès. És dels pocs pagesos que queda en aquest costat del Cadí, té moltes vaques, però té 64 anys i és solter. Quan es jubili no sabem què passarà! Aquesta casa és bastant única. Està construïda l'any 1470 i ja l'any 1502 compren un masoveria a Lletó i uns anys després una altra a Banat. I avui encara tenen aquesta casa. Em va marcar molt.»

–Per què?

–«Perquè té tota una història. A casa eren molt religiosos! Quan esclata la Guerra Civil un dia els van confiscar tota la propietat. I com que teníem masovers, un dia van dir: 'Ara

retrat de família Els Alberich, pastissers a Berga des del 1886. LA PASTISSERIA ALBERICH DE BERGA ESTÀ A PUNT DE CELEBRAR ELS 130 ANYS. DELS SEUS COMENÇAMENTS N'ÉS TESTIMONI D'EXCEPCIÓ UN ANUNCI PUBLICAT AL DIARI 'EL BERGADÁN' DEU ANYS ABANS DE L'ACABAMENT DE LA GUERRA DE LA INDEPENDÈNCIA DE CUBA. ACTUALMENT LA DOLÇA NISSAGA JA PASSA PER LA CINQUENA GENERACIÓ. L'ÚLTIM MEMBRE TÉ 21 ANYS, TREBALLA A L'OBRA DOR I TOCA EL BAIX ELÈCTRIC EN UN CONJUNT.

BENIGNE RAFART TEXT
RAMON VILALTA FOTOGRAFIA

Anys i panys de dolços berguedans

Un matí d'entre setmana al carrer Major de Berga no s'hi veu gaire moviment. Passen ara una persona, ara una altra, una dependenta endreça l'aparador, dins d'un forn dues clientes esperen el torn. Baixa un senyor amb un gos. L'aire és fresc. Darrere les últimes teulades es veuen els murs del castell. Arribo al carrer dels Àngels, que comunica el carrer Major amb la plaça de Sant Pere, i sóc davant la Pastisseria Alberich. El rètol de l'entrada dóna testimoni de l'antiguitat de l'establiment: 'Cal Pasteleru des de 1886'.

Dins de l'obra d'or, que és darrere la botiga, una persona uniformada de

blanc trafiqueja. A l'aparador i al taulell hi ha mostres de les laminadures que elabora i ven la casa; mirant-les, sembla que són més pensades per satisfer els capricis del paladar que no pas per a l'alimentació estricta. En aquest lloc tan dolç, parlo una estona amb Frederic Alberich Agelet, que va néixer a Berga, «aquí dintre mateix», el 1931. Els amics de tota la vida li diuen Fretxi. «El primer establiment no era en aquest lloc, sinó a la placeta de la ciutat, on ara hi ha una farmàcia. En deien Pastelería Núria, suposo que per una filla que van

tenir que es va morir de molt petita. Aquí hi havia hagut un escorxador. Tenim un document que demostra que el 1888 ja eren pastissers, perquè el Manuel Sistach ens va portar una fotocòpia de l'anunci de la *dolceria* Agelet publicat aquest any en un diari que feien a Saldes.»

El diari és *El Bergadán. Periódico de noticias y defensor de los intereses generales del distrito*, número 602, corresponent al 7 d'abril de 1888, editat a Saldes. Aquest periòdic va ser dirigit per Rafael J. Penina, personatge estudiat per Josep

BENIGNE RAFART. Avia, 1954. Mestre de primària
RAMON VILALTA. Artés, 1977. Fotògraf

Noguera. La Bauma dels Encantats té un gegant amb la seva imatge. El diari va canviar diverses vegades de lloc d'edició –Berga, Vallcebre, Castell de l'Areny, Saldes–, segons Noguera per l'afinitat política de l'ajuntament amb l'editor. En una nota del 1885 llegim: «*Ha fijado su residencia en Saldes esta humilde publicación*». Pel llibre *La prensa periódica bergadana* (Berga, 1970), de Manuel Sistach i Josep Maria de Martín, o més exactament per les sempre afinades observacions del senyor de Martín, sabem que el més interessant de la publicació són les gasetilles «*siempre pintorescas y divertidas*». A l'exemplar que ens ocupa hi lle-

gim aquesta: «*Panecillos.- Per Tots Sants panellets, dice el refrán, y este año podremos, los que tengamos céntimos, comerlos en abundancia, pues son muchas las confiterías de Berga en donde se expenden, habiendo por nuestra parte ocasión de probar, mediante los céntimos correspondientes, los que confecciona el acreditado pastelero señor Agelet, que por cierto hemos encontrado riquísimos, que no dudamos pueden rivalizar con los mejores que se expenden en Barcelona.*»

A més d'aquesta gasetilla, el periòdic publica un anunci, tot text, que ocupa un terç de pàgina. El copiem conservant l'ortografia original: «*Gran confitería y pastelería / DE ANTONIO*

AGELET / plazuela de la Ciudad, 8 / FESTIVIDAD DE TODOS LOS SANTOS / Extraordinario surtido de PANECILLOS vainilla, rosa, chocolate y otras clases, todas superiores, á 5 reales libra. / Variado surtido de LICORES de toda clase, á precios reducidos. / VINOS GENEROSOS de Málaga, Jerez y otros pueblos acreditados, procedientes de las mejores bodegas del puerto de Santa María, Jerez de la Frontera y otras de Andalucía, en botellas y barriles, á precios económicos. / CHAMPAGNE de las acreditadas marcas 'Moel Chandon', 'Duch de la Croix', 'Codorniu' y otras, etc. etc. / Y en fin, entre otros artículos como pastas, conservas, galletas, etc., todas de

Al centre, el Frederic Alberich i la seva dona, la Maria Farràs.
A l'esquerra, el seu fill Jordi amb la seva dona Viki. A la dreta,
el fill d'en Jordi, que també es diu Frederic.

L'últim raier de Nargó

Emili Fàbrega

L'Emili Fàbrega Forner –lo Mílio de cal Xera– va néixer a Nargó, el dia 10 de setembre de 1916. Té, per tant, noranta-vuit anys. I una gran memòria. Era el segon de cinc germans: la Maria, ell, lo Peret, lo Joan i l'Helena. Va anar a estudi a l'escola del poble, i a l'edat de catorze anys ja va començar a fer de raier. Després va treballar a les mines, a la serradora del Grifé i, quan aquesta es va incendiar, en les empreses d'aquesta firma a Barcelona. Es va casar amb la Gonsuelo de cal Guils amb qui va tenir un fill, Joan Fàbrega Marot, que està casat i viu i treballa a Barcelona.

L'Emili Fàbrega Forner és la darrera baula d'una cadena que té el seu origen remot en un espai mental que es perd més enllà d'on arriba la memòria oral o escrita, i que nosaltres amb prou feines som capaços de reconstruir a través de la imaginació.

L'Emili Fàbrega –conegut a Nargó com lo Mílio de cal Xera– va fer de raier. És a dir: es va dedicar durant una part de la seva vida a baixar fusta pels rius del Pirineu cap a la plana, de la mateixa manera que segles i segles enrere ho havien fet un enfilall interminable d'esforçats treballadors del seu gremi. Des d'un temps anterior al dels romans, fins al primer terç de segle vint, passant per la llarguíssima edat mitjana, la feina de desemboscar i transportar fusta del Pirineu –i de molts altres territoris– es va fer sempre mitjançant aquestes enginyoses i ecològiques embarcacions que anomenem raies i l'auxili impagable de la força dels nostres rius i rieres.

Nargó és, sense cap mena de dubte, el poble dels raiers del Pirineu per excel·lència –quantitativament parlant, s'entén– i l'Emili Fàbrega n'és el seu darrer representant.

«Vaig néixer a Nargó, el dia 10 de setembre de 1916. Era el segon de cinc germans: la Maria –que era la gran–, jo, lo Peret, lo Joan i l'Helena. Vaig anar a estudi a l'escola del poble i a l'edat de catorze anys ja vaig començar a barranquejar –traginar els troncs deslligats pels rius i torrents que aboquen al Segre–. Em van treure d'estudi per a anar-hi. Jo ja em sentia gran i valent i lo meu pare encara era jove...», em diu amb una veu fluïda i serena, tot just tocada per un punt d'emoció.

Lo Mílio encara es recorda d'aquelles primeres sortides al rai. «Vaig sortir de casa amb el meu pare –Joan Fàbrega Marot– i vam anar a passar el pont d'Espia. D'allà vam anar a Canelles, a Perles, a Cambrils, fins el lloc on neix lo riu de la Ribera Salada. En aquell punt vam començar a treballar, a enviar fusta al riu. Després vam anar a sopar a una casa de pagès:

verdura, sardina... I per dormir, al paller. Cada nit *dormívom* a la palla, vestits. Mos *rentàvom* al riu i *fèvom* la vida al riu... La tornada era caminant, a peu. De vegades, però, passava alguna tartana que et carregava. Només de Bassella a Nargó trigàvem cinc o sis hores. Aquella era una feina molt dolenta, amb una vida molt difícil. Avui ningú al món s'ho *creurí*...»

Ell la recorda com si fos ara. «Primer *barranquejàvom* la fusta dels rius xics cap als grossos. En arribar al Segre s'enraïava i avall! De vegades se n'havia baixat des de Puigcerdà i tot. A la *Granta* –es refereix a l'engorjat de la Garanta– s'havia de desfer lo rai. Un tros més avall es recuperaven els troncs, es tornaven a lligar amb les redortes –lligalls fets generalment amb branques de bedoll– i d'allà fins a Tortosa ja no s'havien de tornar a desmuntar.»

El trajecte constava de diverses etapes. «De Nargó solíem anar a Ponts; de Ponts a Balaguer; de Balaguer a Lleida, on solíem deixar molta fusta; de Lleida a Mequinensa –aquí, de vegades, alguns raiers ja se'n tornaven, perquè a l'Ebre lo rai es menava més fàcilment–, i de Mequinensa fins a Tortosa.»

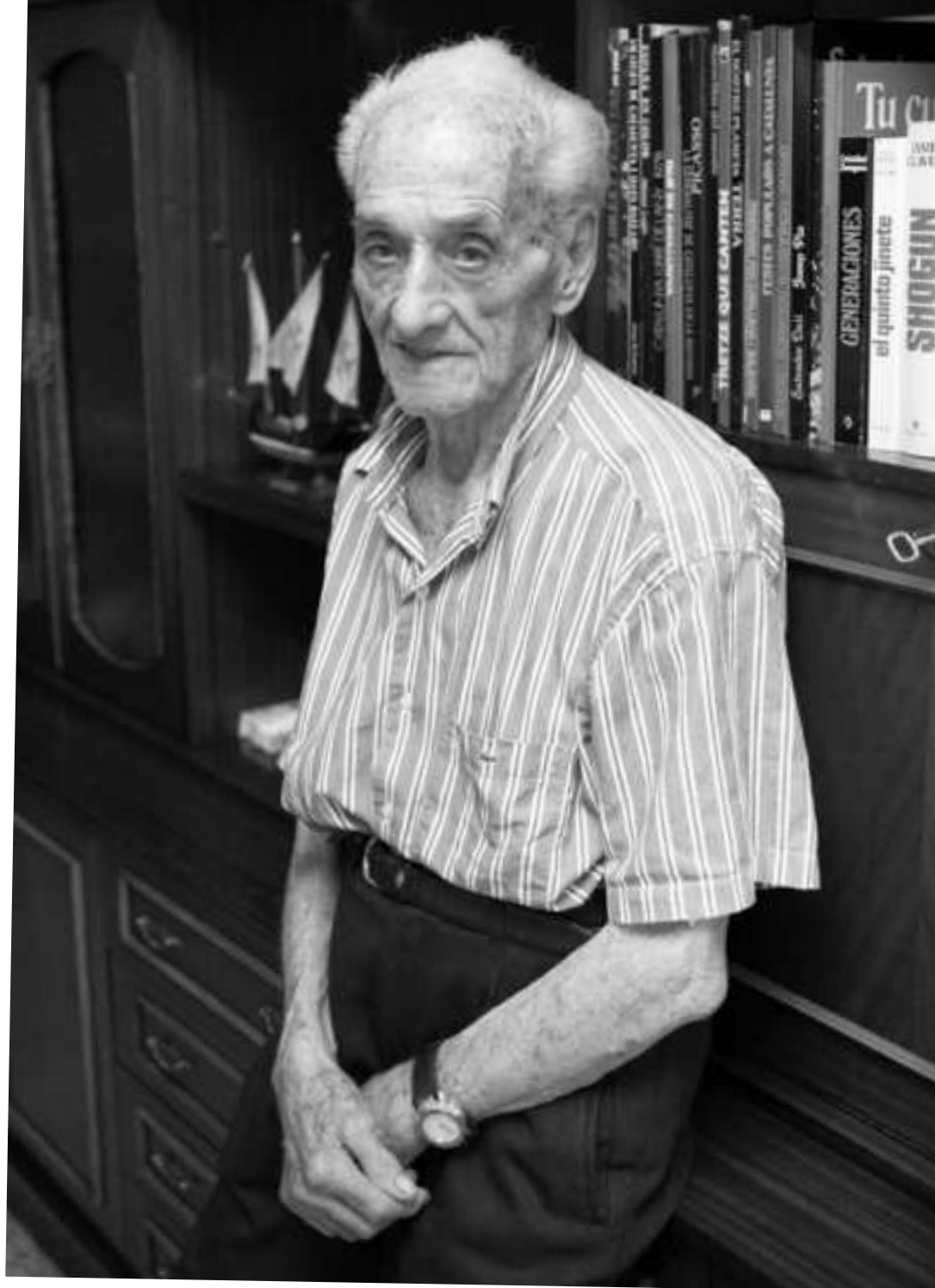
L'Emili recorda moltes anècdotes i detalls d'aquella època. «Per esmorzar es menjava del que hi *havi*. Cansalada, arengades, pernil, pa... Lo meu pare alguna vegada també havia fet xocolata desfeta. Per a dinar es parava lo rai un parell d'hores i es cuinava allà mateix, al riu. Botifarra, bacallà, *trumfos* rostits, *truitada* a la francesa... Lo sopar es *feve* a l'hostal, es parava a Ogern, a Bassella, a Lleida... Los raiers ens *posàvom* en una taula llarga en què n'hi cabien deu o dotze. Com que portaven el menjar amb una safata, als del final, de vegades, ja no els arribava tall. A Lleida, a més a més, lo jovent solia anar al teatre, al Roial, que hi havia dones i el que *s'escaïve*...»

La vida de l'Emili es va veure estroncada per la guerra d'Espanya. «Quan tenia vint anys va esclatar la guerra, i fins que en vaig tenir vint-i-tres no es va acabar. Després vaig anar a

treballar a les mines. Hi anava amb el teu oncle Alberto. Vaig treballar a les dues mines de Nargó i a la de Suterranya. En aquesta hi anava caminant i, quan me la deixaven, amb bicicleta. Estant a Suterranya em vaig casar –amb la Consuelo de cal Guils–. De Suterranya vaig passar a la serradora del Grifé, que es va cremar al cap de nou anys. D'allà me'n vaig anar a Barcelona, on vaig treballar en uns magatzems dels mateixos Grifé, que tenien al carrer Pere IV i al d'Almogàvers. D'allà ens en vam anar a la Zona Franca, fins que em vaig jubilar. Quan es va cremar la serradora de Nargó, alguns treballadors vam continuar treballant pels Grifé a Barcelona, lo Domingo –Flotats–, lo Pubilleta –Eugeni Galano–, lo Perxà –Antoni Capdevila–.»

Actualment, viu entre Barcelona i Nargó, lloc on em diu que es troba de meravella. Cada quinze dies hi puja i no falla mai a la partida de botifarra que amb lo Pepe de cal Pollet, lo Peret del Cogussot, l'Andreu de Carreu i encara alguns altres, sol fer al cafè de la Societat. Que sigui per molts anys!

Parlem de la rivalitat raiera Nargó-la Pobla de Segur. En un moment de la conversa, l'Emili m'etziba: «A la Pobla de Segur no hi havia cap raier. Los raier eren tots de Nargó. Una vegada *mos* van cridar per anar a Lleida a fer una baixada de rais. Hi vam anar amb lo Ton del Cogussot, lo Ramon de la Vicenta, lo Perot... Los de la Pobla van voler passar al davant. A sota el pont hi havia una rampa i... ells i fusta van fer cap al *rasper* –còdols de la vora del riu, areny–. *Natri* vam baixar com si res... Lo Ton ja els *havi* avisat: 'No sereu los primers d'arribar, no...' I no ho van ser. *Natri érom* raier; ells no ho eren. Després, ells van agafar més nom perquè hi anava aquell que era ministre, com es *dive*?»

L'Emili, que durant tota l'entrevista ha demostrat tenir una immillorable memòria, en aquest punt de la conversa no ha estat capaç de recordar el nom d'aquell ministre que un dia a l'any feia veure que era raier. Potser és que l'Emili ja està una mica cansat. O potser és que, en la seva memòria selectiva, la significació d'un ministre és molt poca cosa al costat d'aquells argonautes de Segre i de les Nogueres de què hem estat parlant durant una bona estona 🍷.

ENS 'POSÀVOM' EN UNA TAULA LLARGA EN QUÈ N'HI CABIEN DEU O DOTZE. COM QUE PORTAVEN EL MENJAR AMB UNA SAFATA, ALS DEL FINAL, DE VEGADES, JA NO ELS ARRIBAVA TALL

M3

**Atlètic Calassanç,
equip de futbol
dels pares
Escolapis de
Puigcerdà amb el
seu entrenador i
professor, mossèn
Salvador Galceran.
Curs 1956-1957.**

AUTOR: DESCONEGUT
PROCEDÈNCIA: ARXIU
COMARCAL DE LA
CERDANYA

M4

**Equip de futbol Valldellou-Alp format per nois d'Alp,
Escadarcs i Puigcerdà. Camp de futbol d'Alp, 1983 ca.**

AUTOR: DESCONEGUT
PROCEDÈNCIA: RAMON MOLINER SERRA

DOSSIER LA NEU

CARLES PONT > COORDINACIÓ

No ve d'un pam [PÀG. 36]

CARLES PONT [Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista]

Nevades de turistes [PÀG. 38]

SIXTE ABADIA [Puigcerdà, 1976. Professor de Ciències de l'Educació i de l'Esport]

Esquiar amb traça [PÀG. 40]

CARLES GASCÓN [La Seu d'Urgell, 1970. Historiador]

L'esquí nòrdic va venir de l'escola [PÀG. 44]

ESTHER JOVER [Barcelona, 1980. Periodista]

Quan tot estava per fer [PÀG. 48]

PEP GRAELL [La Seu d'Urgell, 1975. Periodista i fotògraf]

Aprendre a fer la cunya [PÀG. 50]

GUILLEM LLUCH [Barcelona, 1986. Periodista]

La neu berguedana [PÀG. 52]

MIQUEL SPA [Mataró, 1971. Periodista]

L'estació oblidada [PÀG. 55]

MERITXELL PRAT [Bagà, 1988. Periodista]

A recer de la Tosa d'Alp [PÀG. 58]

GUILLEM LLUCH

L'inici de la neu a l'Alta Cerdanya [PÀG. 62]

ORIOL MERCADAL [Barcelona, 1963. Arqueòleg, paleoantropòleg i museòleg]

Quaranta anys de treure neu [PÀG. 66]

PERE PUJOL [Ger, 1976. Llicenciat en filologia catalana]

Aquelles nevades de 'metro' [PÀG. 69]

MARC MARTÍNEZ [Bellver, 1974. Treballador Social]

Caçar moixons en temps de neu [PÀG. 72]

MARCEL FITÉ [Coll de Nargó, 1949. Filòleg]

Versos berguedans nevats [PÀG. 74]

BENIGNE RAFART [Avià, 1954. Mestre de primària]

Unes de les primeres botes
d'esquiar que va utilitzar la Dolors
Navarro // FOTO: Pep Graell.

No ve d'un pam

Carles Pont > TEXT

La neu és com l'edat, no es pot aturar. Sortosament, ni la climatologia ni el curs dels anys cedeixen a la tossuda voluntat dels humans. Les nevades porten maldecaps, avui menys que ahir, però sense neu no brollen les fonts; els rius baixen minsos; no tenim turistes, ara anomenats d'hivern; i els camps queden com ermots. Sempre s'ha dit: «Una bona nevada és com una bona femada.»

La gent de les nostres comarques evoquen, com arreu, les efemèrides, les desgràcies, els naixements, les pèrdues, però sobretot, es recorden de les nevades: «Amb un *metro* de neu el bestiar no podia sortir. Els hi tocava la panxa!»; «Crec que va ser l'any 1982. I hi havia llocs amb quatre *metros* de neu, entre la neu ventada i l'altra. Les *vem* passar molt negres...» Les nevades formen part de l'èpica del homes i dones que habiten les nostres muntanyes.

La neu ha esdevingut un sostén econòmic, un motor gairebé imprescindible del teixit productiu de molts pobles i viles, sigui directament o indirectament. Ho explica bé el Sixte Abadia en el text que segueix aquesta presentació quan parla dels inicis del turisme de la neu i furga en el seu vast coneixement de la història de l'esport per contextualitzar les virtuts, però també els perills, de l'excés d'exploació de les nostres muntanyes.

Els noruecs van inventar-lo per desplaçar-se, però aquí ha esdevingut un esport més: l'esquí de fons. Ho relata en Carles Gascón en el seu article a tomb de les estacions de l'Urgellet i la Cerdanya. Igualment, l'Esther Jové parla de l'estació d'esquí de Tuixent-la Vansa, i en Pep Graell narra les històries dels primers campions d'aquesta modalitat hivernal considerada menys agressiva amb l'entorn que l'esquí alpí.

L'aprenentatge de l'esquí no només genera negoci, sinó tota una tradició d'escoles, clubs i associacions que han fet de l'esport blanc un àmbit social de relació al Berguedà, l'Alt Urgell i la Cerdanya. El Guillem Lluch ho tracta en un dels seus reportatges. Aquestes escoles de formació generalment s'instal·len a tocar d'estacions com la Molina o Masella, a les quals també hem dedicat algunes planes d'aquest dossier. Alhora, hem explicat la història de l'estació degana de l'esport alpí a Catalunya: els Rasos de Peguera. Un domini esquiable avui aturat però amb un passat gloriós que el Miquel Spa retrata amb pèls i senyals. Semblantment, la Meritxell Prat ha fet un text per situar l'estació del coll del Pal, al Berguedà. Unes pistes que no han acabat de reeixir del tot, però que encara ningú dona per mortes si s'arriben a connectar amb els dominis de la Molina i Masella. Finalment, l'Oriol Mercadal també ens evoca

els records dels pioners de l'esquí a l'Alta Cerdanya. En un treballat reportatge detalla les persones i els pobles que van apostar pel turisme hivernal.

Quan neva a muntanya els pobles prepirinencs s'omplen de moixons. A Coll de Nargó, explica en Marcel Fité, que hi va haver un temps que s'esperaven les nevades perquè baixaven els ocells al poble i així els podien caçar. Això feia més suportable la gana i les penalitats dels anys posteriors a la Guerra Civil. Als nostres dies està prohibit, però en aquells temps era un aliment més per als soferts habitants prepirinencs. Però més enllà de penalitats, la neu és un bàlsam pels sentits. Qui no ha embadalit en veure el rastre d'una gran nevada? Arbres amb branques cobertes, petjades que delaten el camí seguit, caps de paret coberts d'una capada blanca... Els poetes escodrinyen cervell endins per cercar quin és l'adjectiu més exacte per definir el paisatge emblanquinat. I és que, quan la neu tot ho abriga, fins el silenci és d'allò més plaent. Tractant-se, doncs, d'evocar la bona lletra, vam demanar al Benigne Rafart que fes un recull dels poetes berguedans que s'han acostat a la neu amb

les paraules més exactes per descriure la bellesa que els desperta un paisatge innivat.

El Pere Pujol ha parlat amb una família que tracten de minimitzar les preocupacions que hom té per desplaçar-se quan ha nevat. Es tracta dels germans Arderiu de Mosoll, que amb les seves màquines llevaneu s'ocupen, des de fa més de quaranta anys, de netejar les carreteres cerdanes i part de les de l'Alt Urgell.

Per altra part, el Marc Martínez ha parlat de les grans nevades amb la gent que les va patir a la batllia de Bellver. Del seu text en sobresurt el record del Ventura Ribot d'Olià i del Salvador Casanovas d'Orèn. Consideren que abans nevava molt més que no pas ara: «La diada de Tot Sants el cementiri de Talló ja era blanc». La natura no la podem canviar. És probable que ara la neu sigui més fugissera i menys abundant, però també és cert que noves generacions de pirinencs tornaran a explicar als seus fills que abans nevava més i que un any va nevar com mai ho havia fet. És en aquest record oral d'anys ençà que, tractant-se de nevades, mai no ve d'un pam ❄️

Un grup d'esquiadores als Rasos de Peguera,
l'any 1954 // PROCEDÈNCIA: Foto Luigi

Quan tot estava per fer

EL JOVENT QUE VA COMENÇAR A PRACTICAR ESQUÍ NÒRDIC ALS ANYS 70 VA TREBALLAR DE VALENT: ENTRENAVA, COMPETIA, PERÒ TAMBÉ PALEJAVA NEU, MARCAVA LES PISTES...

Pep Graell > TEXT I FOTOGRAFIA

Quan tot estava per fer, tocava fer de tot. El jovent que va començar a practicar esquí nòrdic als anys 70 va haver de treballar de valent. Van dedicar moltes hores a entrenar i a competir però també a palejar neu, a marcar i adequar les pistes –amb màquines que sovint s’havien inventat ells mateixos–, a netejar els accessos a les estacions i a gestionar-les. Al mateix temps, van continuar estudiant. Entre aquells pioners hi trobem el Pere Matamalles, el Josep Giró i la Dolors Navarro.

Pere Matamalles. L’any 1970, el Pere Matamalles va participar en el primer curs organitzat pel Centre Excursionista de Catalunya a la casa forestal de Pallerols. «Recordo Carles Udina, Mariano Unzeta i Jordi Pons entre els pioners del CEC que van confiar i impulsar aquells cursos». L’any 1975 el CEC va donar pas al Club Esquí de Fons Alt Urgell-Cerdanya (CEFUC) com a motor del nòrdic a la comarca. En els mateixos anys el Pere deixava enrere els esquís de

fusta, amb què havia debutat, per passar a competir al més alt nivell. Així, al llarg de 20 anys, va formar part de les seleccions catalana i espanyola.

També durant 10 anys va ser entrenador del CEFUC, faceta que sempre l’ha motivat i satisfet. Uns anys en que va coincidir «amb una fornada impressionant d’esquiadors, com ara l’Antònia Armengol, la Dolors Navarro, el Josep Giró, el Lluís i Ramón Sellés, l’Emili Vicente, el Carles Vicente, el Jordi Ribó, els germans Barnola, les germanes Mallol, Caminal i Erola, en Josep Sos...». Molts d’ells van ser campions de Catalunya i d’Espanya i van participar en campionats d’Europa, del món i en els Jocs Olímpics d’Hivern.

El Pere Matamalles va estar més de 20 anys competint i 10 més fent d’entrenador, va ser president del CEFUC i en l’actualitat està vinculat a l’esquí nòrdic en el pla comercial. Tot i que reconeix que ara no té massa temps

per esquiar té present perquè va dedicar tants anys a l’esquí: li agrada la muntanya, el vincle

amb la natura, el treball i l’exigència a que obliga el nòrdic i destaca els valors d’esforç, sacrifici i perseverança, que li han estat ben útils en altres aspectes de la vida.

Josep Giró. La carrera del Josep Giró va començar als 17 anys. L’any 1973 van convidar al jovent del poble de Santa Creu, on és nascut el Josep, a provar l’esquí de fons a la Basseta de Sant Joan de l’Erm i li va agradar tant que encara avui s’hi dedica. Fins l’any 1980 va competir amb el CEC i ja a partir d’aquesta data amb el CEFUC, on van coincidir amb el Pere i la Dolors. El mateix any va ser seleccionat per participar als Jocs Olímpics d’Hivern de Lake Placid, als Estats Units. D’aquella primera cita olímpica explica que «va ser un primer tast, no estàvem prou preparats. No havíem sortit mai a l’estranger fins llavors.»

Van ser anys de molts entrenaments, concentracions, viatges arreu d’Europa i tantes més competicions, princi-

El Pere Matamalles i el Josep Giró. A dalt, se’ls veu esquiant: a l’esquerra, el Josep i, a la dreta, el Pere.

palment als campionats nacionals, a la Copa d'Europa i a la Copa del Món, on formaven part de la selecció vuit corredors, entre els quals el Miquel i la Rosa Prat i el mateix Pere Matamales. Quatre anys després de Lake Placid, el Josep Giró va participar als Jocs de Sarajevo, mentre continuava competint cada cop amb més èxit en les Copes d'Europa i del Món. Calgary, ja l'any 1988, va ser la seva última participació en uns Jocs Olímpics.

Va deixar de competir a nivell internacional l'any 1986 tot i que fins als 50 anys ha continuat esquiant en marxes i curses populars. Una trajectòria impressionant que queda palesa en els 15 campionats d'Espanya que va guanyar i en les tres participacions en Jocs Olímpics d'Hivern.

Un cop va deixar d'esquiar en competicions també es va dedicar a la faceta d'entrenador, va treballar per diferents marques de material d'esquí nòrdic i ja l'any 2000 va començar a treballar a l'estació andorrana de la Rabassa on actualment és el cap de pistes de l'estació.

Dolors Navarro. La història de la Dolors Navarro en el món del nòrdic és igualment destacada. Nascuda a Aràns, la Dolors recorda que «quan tenia uns 12 anys va arribar al poble un home de Barcelona, és deia Gómez, qui va veure

a les muntanyes d'Aràns la possibilitat de practicar esquí nòrdic». Quan va marxar del poble va deixar els esquís, i a la Dolors li va faltar temps per pujar-hi. «Em vaig calçar les botes d'aigua de la meua mare, que m'anaven prou grans, i les vaig fixar en aquells precaris esquís de fusta. No en tenia ni idea però em va encantar», comenta la Dolors.

L'any 1975, amb 13 anys, va participar en una competició a la cota baixa de la Molina. Calçava uns esquís de fusta que avui estan penjats en una de les parets de l'hostal que regenta. Va guanyar, i això la va motivar a dedicar-hi més hores. Poc després, l'any 1978, a Granada, es va convertir en campiona d'Espanya, victòria que li va permetre viatjar a Alemanya i començar a veure món, una experiència esportiva i humana que sempre ha considerat com un regal.

Ja com a estudiant de INEF, destacà per les participacions a diferents Universiadas i en el mateix període, com a integrant de la selecció nacional femenina. Recorda que la selecció es va crear aprofitant el cas de la Piroscabos, una jove esquiadora romanesa que va demanar exili polític a Espanya durant la participació a la Universiada de Jaca, l'any 1980-81. Després que se li concedís, la Federació va aprofitar aquell episodi per crear la primera se-

lecció femenina espanyola. La Dolors en formava part.

En aquells mateixos anys també va participar activament a tirar endavant l'estació d'Aràns. Amb en Frederic Roura i alguns veïns del poble va començar a treballar-hi. Recorda que «vam començar amb 25 equips d'esquí, un bungalow que es feia servir per tot i una retrac que vam construir amb un motor Citroën. Tot era molt precari i hi dedicàvem moltíssimes hores, però la il·lusió també era molt gran». Donava classes d'esquí, palejava neu, marcava les traces dels circuits, encenia el foc, competia a nivell nacional i internacional i estudiava.

Després de molts anys participant en gairebé tot, fins i tot impulsant el nòrdic com a alcaldessa d'Aràns, van arribar els anys de construir una família i buscar una feina més estable. Continua esquiant i fins fa dos anys ha format part dels òrgans de gestió de l'estació.

Tots tres van dedicar mitja vida i una mica més a l'esquí nòrdic en uns anys en que es van haver d'implicar en moltes facetes. Tots tres també coincideixen a destacar que els valors d'esforç i autoexigència que obliga l'esquí nòrdic els han estat molt útils. No han deixat d'esquiar, i cap dels tres vol perdre el vincle profund, que neix tants anys enrere amb la neu i la muntanya.

A l'esquerra, la Dolors Navarro. A la dreta, de jove, participant en una competició d'esquí nòrdic.

A recer de la Tosa d'Alp

LES ESTACIONS DE LA MOLINA I MASELLA HAN CONTRIBUÏT AL DESENVOLUPAMENT DE LA Cerdanya, I ELS SEUS INICIS SÓN TAMBÉ ELS DE L'ESQUÍ A CATALUNYA

Guillem Lluch > TEXT // Xavier Llongueras > FOTOGRAFIA

Cerdanya, amb permís dels Rasos de Peguera, ha estat el bressol de l'esquí a Catalunya i també el principal referent d'aquest esport per als esquiadors de Barcelona i la seva àrea metropolitana. Això ha estat gràcies, en primer terme, a la Molina, que juntament amb els Rasos de Peguera va ser el primer lloc de Catalunya on s'hi va esquiar, l'any 1908 –sent, això sí, el paratge berguedà el primer en veure esquiadors–. Mase-lla també hi ha contribuït, gràcies al fet que des de la seva creació, l'any 1966, ha estat una de les estacions capdavanteres. Segons explica la mateixa estació en un breu recull històric, la presència

dels primers esquiadors pels paratges blancs de la Molina data de l'any 1908, tal com recull un butlletí del Centre Excursionista de Catalunya.

Tot i aquesta presència inicial, l'arribada d'esquiadors als paratges del Sitjar –nom que rep la finca on està ubicada bona part de l'actual estació– es va accentuar l'hivern dels anys 1923-1924, gràcies a l'arribada del tren uns mesos abans. Fins aleshores, la majoria d'esquiadors hi arribaven amb diligència des de la collada.

L'arribada del tren va anar acompanyada, l'any 1925, de la posada en marxa del Xalet del CEC. Tal com recull la mateixa història del Xalet, un grup d'amics, encoratjats per Ignasi Folch i Girona, va adquirir un edifici anomenat el Porxo Nou del Sitjar, el va habilitar com a xalet-refugi i el va inaugurar el dia 5 de desembre. Des d'aleshores, els socis del CEC ja disposaven d'un camp base a la mateixa Molina on poder-se establir els dies d'esquiada.

Una de les persones de la Molina que pot parlar amb més coneixement de causa d'aquells primers anys del Xalet és Carles Adserà. El seu pare, provenint de la Riba, a Tàrragona, va ser el primer arrendatari del Xalet. El CEC li va llogar per tal que se'n cuidés i l'explotés i, segons en Carles, ell i la família van ser els encarregats de proveir la majoria de

serveis a la zona. «Aquí no hi havia res: el meu pare va haver de dur l'aigua, la llum i arreglar la carretera», explica. La via d'accés a l'estació, de fet, assegura que la van fer els fills grans de la família i alguns treballadors «a pic i pala». L'aigua, mentrestant, es va haver d'anar a buscar a la font Gran.

A buscar el pa amb la neu als genolls.

D'aquella època, en Carles explica que, de vegades, el pare baixava ben d'hora fins a l'estació de tren a buscar el pa i el pujava fins al Xalet, per tal que els esquiadors poguessin esmorzar abans de pujar a la neu. El pa arribava amb el tren i, molts dies, el pare havia hagut de baixar i pujar «amb la neu fins als genolls.»

El Xalet del CEC va ser, durant molts anys, l'únic lloc que permetia als esquiadors pernoctar a la Molina. Això va començar a canviar a finals dels anys 40 i principis dels 50, quan la zona es va començar a urbanitzar, això sí, tímidament. Tot i que la família Adserà va gestionar el Xalet fins l'any 1954, uns anys abans, el 1946, va construir ben a prop l'hotel que duu el nom de la família i que avui encara existeix.

Durant els primers anys, els paratges del Sitjar no disposaven de cap remun- tador mecànic i, per tant, els esquiadors havien de pujar a peu des de l'estació de tren fins a Costa Rasa amb els esquís al coll. Tot plegat, per no poder fer gaire més que una sola baixada. Aquells pri-

El Carles Adserà, als Jocs Olímpics d'hivern de Grenoble. Any 1968.

PROCEDÈNCIA: Carles Adserà.

mers esquiadors, apunta en Carles «són gent de diners, fabricants de Terrassa i Sabadell, notaris, advocats...». A l'estiu, i amb l'eclosió dels primers hotels, també hi pujava força gent adinerada, ja que «quan encara no s'havia inventat la penicil·lina, els metges recomanaven als malalts els aires d'aquí dalt.»

Precisament, va ser un grup de gent adinerada, bàsicament de Barcelona, la

que va començar a donar forma a l'estació, amb la construcció dels primers remuntadors mecànics. A principi dels anys 40, un grup d'inversors crea la companyia Teleesquís Pirenaics -TEPSA-. Tots els socis eren amants de l'esquí que es movien, únicament, per la passió d'aquest esport. El seu objectiu inicial, doncs, no era lucrar-se amb l'explotació d'una estació d'esquí sinó proveir-se d'uns remun-

tadors que els facilitessin la pràctica del seu esport preferit.

Els primers remuntadors. El primer remuntador que hi va haver a Espanya, de fet, va ser el teleesquí que va instal·lar TEPSA a la zona de Fontcanaleta. En Carles recorda que el seu pare també va contribuir a la instal·lació del giny, tot cedint una euga per retirar els pins que s'havien hagut de talar per fer la línia del remuntador així com per carregar la terra sobrant. Després de la posada en marxa d'aquest primer remuntador va arribar la construcció del primer telecadira i, un cop més, d'Espanya. Va ser l'Estàndard, que anava des de la zona del Xalet del CEC fins al turó de la Perdiu. De fet, avui, en sortir del túnel de la Molina en direcció a la collada de Toses, encara se'n poden veure les restes, gràcies a una cadira de dues places que queda penjant ben a prop de la carretera.

Des del turó de la Perdiu es podia enllaçar esquiant fins a la zona de Fontcanaleta i la Pista Llarga, on posteriorment ja es va anar desenvolupant una major xarxa de remuntadors. Posteriorment, es va posar en marxa un telecadira que unia l'estació i la zona del Xalet del CEC, fent que els esquiadors es poguessin calçar els esquís tan bon punt sortien del tren.

Tot i que inicialment l'objectiu dels impulsors a l'hora de crear aquesta primera infraestructura era, únicament, per a gaudi personal, poc a poc el paratge del Sitjar va anar atraient a més esquiadors. És per això que els inversors van començar a comercialitzar uns tiquets que permetien fer viatges amb els remuntadors. Tot i això, per tal de no perdre privilegis, els socis inversors disposaven d'uns tiquets roses que els permetien embarcar als remuntadors sense haver de fer cua.

A dalt, esquiadors preparats amb esquís i trineus davant del xalet Adserà, els anys 40. A baix, el telecadira que arriba a Costa Rasa. Anys 60 // PROCEDÈNCIA: Arxiu fotogràfic de la Molina.

L'inici de la neu a l'Alta Cerdanya

A FINALS DEL SEGLE XIX VA COMENÇAR LA PRÀCTICA DE L'ESQUÍ A L'ENTORN DE FONT-ROMEU GRÀCIES, EN PART, A L'ARRIBADA A LA VALL DEL TREN GROC

Oriol Mercadal > TEXT

La pràctica de l'alpinisme hivernal i de l'esquí de muntanya es remunta al segle XIX i, a la nostra comarca, en foren protagonistes el Club Alpi Francès i el Centre Excursionista de Catalunya. Les plaques fotogràfiques de vidre ens mostren parelles o grupets d'excursionistes i esquiadors contemplant indrets ben nevats de l'Alta Cerdanya. Entre ells, els feréstecs paisatges dels estanys de la Bollosa, de Pradella i del Viver; el roc de la Calma; les comes i el coll del Pimorent; els pics de Coma d'Or, Pedrós i de Font Viva; o el pla de les Salines. Però per explicar el naixement dels esports de neu i gel, aquí ens caldrà mostrar primer com un lloc idíl·lic, que combinava espesses boscúries amb el trànsit de pelegrins en un ermitatge religiós, es convertí, en pocs anys, en una luxosa estació vinculada al 'climatisme' i a l'esport estival i hivernal amb nom propi: Font-romeu.

El 1898, el diputat Emmanuel Brousse fou un dels primers a preguntar-se per què no es feia propaganda de les magnificències cerdanes quan els llocs de moda a Suïssa i a Itàlia eren inferiors en molts aspectes. Però el seu dubte duraria ben poc, ja que es produí una ràpida metamorfosi en coincidir diversos fets: l'inici de la pràctica d'esports de neu als Alps i altres llocs del Pirineu –Banyeres de Luchon–, l'aposta de l'Ajuntament d'Odelló-Vià per la innovació, l'esperit visionari d'alguns

polítics envers un incipient turisme i la vocació de 'vendre' salut per part de la població local. Només ens cal mirar els gravats i les fotografies del segle XIX de l'entorn de la font del Romeu i comparar-les amb les de les següents dècades per adonar-nos de l'enorme esforç i l'extraordinari desenvolupament experimentat. L'Ermitatge, lloc sant de Cerdanya des del segle XVII perdut enmig del bosc, hauria pogut seguir així, almenys mig segle més, si l'octubre de 1902 el Consell Municipal no hagués donat el vistiplau a la realització d'una línia de tren amb estació a Odelló-Vià: el Petit Tren Groc, que havia de facilitar l'arribada de la clientela al *Grand Hôtel et Casino de Font-Romeu*. I l'obligada electrificació de la línia motivaria la construcció de la presa de la Bollosa. Des d'aleshores, els padrins del lloc per parlar dels forans i de les múltiples innovacions, dirien: «Ens han arribat tots pel Tren Groc i pel Gran Hotel!»

L'alcalde, Jacques Calvet, convençut que s'iniciava una formidable epopeia

turística, liderà una primera urbanització de residències estivals, entre el 1904 i el 1913 a les terres altes de la solana: *Odelló-les-Chalets*. I el 1909, els propietaris fundaven el *Syndicat d'Initiative des chalets d'Odelló* amb l'objectiu d'assegurar el benestar dels habitants i fer conèixer i estimar la bella regió. L'indret s'omplí de seguida de viles, petits i grans hotels, sanatoris, cases d'infants i centres de repòs, relacionats amb el guariment de les malalties respiratòries, la tuberculosi i les al·lèrgies. Els cartells dels anys 20 ja feien propaganda de l'aire pur i d'un gran assolellament amb lemes com: *Été & hiver: toujours de soleil* o *Font-romeu: saison d'été, saison d'hiver*. Naixia el 'climatisme', amb pioners estendards com la *Clinique Hélio-thérapique L'Espérance du Dr. Cappelle* (1923), el *Balcon de Cerdagne* (1924) i el *Sanatorium Hélio-thérapique des Pupilles de l'École Publique* (1925).

Al mateix temps, a Albert Lafargue, perpinyanès d'origen i professor en una escola de París, se li acudí la idea de construir un hotel de luxe al bosc de la Pau, al damunt d'Odelló. I tot seguit s'uní al projecte la *Compagnie des Chemins de Fer du Midi*. El novembre de 1905, el Consell Municipal acordava la concessió de sis hectàrees de terreny per a l'edificació d'aquell palau, promoguda per la Companyia de Ferrocarrils i Hotels de Muntanya. Els primers treballs s'iniciaven el 1910, i el 28 de juliol de 1913 el luxós establiment ja acollia

Baixada amb bobs. Any 1929-30.
PROCEDÈNCIA: Fons Martí Solé.

els primers clients. Un altre fet cabdal fou la inauguració del tren de Vilafranca de Conflent a Montlluís, el 2 de juny de 1910, que un any després arribava a la Guingueta d'Ix, amb parada a Odelló. I el juliol de 1913 s'electrificava la línia de Perpinyà a Vilafranca.

Malgrat tot, la data clau en el procés i el futur de Font-romeu, arribà després de la Primera Guerra Mundial, concretament el 28 desembre de 1920, en inau-

gurar-se la primera temporada d'esports d'hivern. Com a fet anecdòtic, l'estiu de 1921 veia com el Font-romeu, un barquet alimentat amb petroli, passejava els turistes pel vast llac de la Bollosa. Val a dir, però, que la gran obra de modernització i construcció promoguda per l'Ajuntament no hauria estat ni de bon tros tan exitosa sense l'acció propagandística del *Syndicat d'Initiative*, la qual va donar a conèixer Font-romeu arreu del

món i ajudà a equipar l'estació amb instal·lacions altament confortables. La Gran Setmana de les festes de Font-romeu, pel gener de 1922, obtingué un èxit inesperat perquè un cinematògraf i una banda posaven imatge i música a les projeccions al cinema Castillet, on la gent podia admirar els indrets més bonics del municipi i els esdeveniments esportius que hi tenien lloc. També els progressos del cotxe de neu (*voiture-neige*) Kegresse-Hinstin i les fastuoses festes del *Grand Hôtel* eren ingredients que s'afegien a aquest ambient lúdic. L'imponent palau d'estil *art nouveau*, amb un centenar d'empleats, incloïa 200 habitacions de màxim confort, sales de descans amb bars, salons de ball, biblioteca, teatre, cinema i zones verdes; al casino: sala de bazarà, ruleta i altres jocs. I pel que fa a les comunicacions, telèfon i telègraf. La caseta de TSF –telefonía sense fils– del 1920 encara ara es conserva. D'altra banda, l'establiment integrava un gran nombre d'equipaments esportius, com pistes de tennis, croquet, golf, *patinoire* pel patinatge sobre gel i l'hoquei, pistes de trineus i de *bobsleigh*, de cúrling i àrea d'aprenentatge de l'esquí. Caps d'Estat, diputats, famosos, multimilionaris, periodistes, artistes i altres personalitats podien gaudir de tranquil·les passejades per la neu al damunt de grans carruatges-trineu tirats per cavalls.

Però parlem dels orígens de la neu i del gel esportius. Fou a partir de l'hivern de 1910 quan alguns veïns dels xallets d'Odelló començaren a organitzar concursos d'esquí i passejades a la rodalia, així com descensos en trineu, que de seguida es convertiren en un esport revelació. Al cap de poc s'implicaria el *Touring-Club de France*, que entre altres coses premiava els guanyadors amb un parell d'esquís, dos trineus i dos sacs de dormir de muntanya. El programa de la Gran Setmana dels Sports d'Hivern, que va tenir lloc entre el 9 i el 16 de gener de

Dos excursionistes al Carlit.
PROCEDÈNCIA: Museu Cerdà.

Quaranta anys de treure neu

NETEJAR LES CARRETERES ÉS UNA FEINA SACRIFICADA I IMPREVISIBLE, QUAN NEVA AMB GANES ELS ARDERIU DE MOSOLL NO DISPOSEN D'HORARIS LABORALS NI DE DESCANS

Pere Pujol > TEXT // Xavi Llongueras > FOTOGRAFIA

Ens trobem amb els Arderiu de Mosoll un dia assolellat de mitjan octubre havent dinat. Mosoll és un poble petit, té uns 10 habitants i és una entitat de població del municipi cerdà de Das. Del poble destaca l'església de Santa Maria de Mosoll, una parròquia romànica del segle XII. Al MNAC s'hi conserva un esplèndid frontal romànic del segle XIII. Els Arderiu viuen a cal Lleuger de Mosoll. És l'última casa del poble a mà dreta. Al costat de la casa hi tenen el que va ser

l'explotació agrària. La casa pairal és una antiga casa de pagès amb una portalada granítica de mig punt al capdamunt de la qual s'hi llegeix la següent inscripció: «Francisco 1880 Arderiu». Entrem a l'era i conversem en una taula rodona de fusta que tenen a tocar de l'entrada de casa. Parlem una bona estona amb el tiet i el nebot sobre un apartat de les seves vides que els ha ocupat molt de temps, sobretot els hiverns: les màquines llaven.

L'activitat la van començar dos germans: el Pere i el Martí Arderiu Ros l'any 1973. Eren quatre germans, amb la Francesca i la Montse, però malauradament el Pere va traspasar fa un parell d'anys. Mai s'havien plantejat dur a terme aquesta activitat i com en moltes coses a la vida l'atzar els va conduir en aquesta direcció: aquell mateix any va caure una forta nevada a la Cerdanya, les autoritats locals van haver de fer venir una imponent màquina d'Andorra per treure la

El Pere i el Francesc Arderiu Arraut amb una de les llaves.

neu; sobretot calia alliberar el tram més crític entre la Masella i la Molina i l'ajuntament va optar perquè se n'ocupessin els germans Arderiu. En principi només se n'havien de fer càrrec aquell hivern, però els va agradar la feina i «hi *ven* anar agafant afició. Nosaltres fèiem de pagès i *ven* veure aquesta feina com una distracció i així no trobaríem l'hivern tan llarg» diu el Martí. Amb la nova feina de llevaneus el Martí i el Pere Arderiu hi van veure una bona oportunitat per combinar amb la feina de pagès i un bon complement d'ingressos econòmics en una època de l'any en què la feina al camp escassejava més. Aquesta feina l'han fet ininterrompudament, com a autònoms, fins a l'actualitat, encara que en els darrers anys al capdavant de l'empresa hi ha el Pere i el Francesc Arderiu Arraut, de 43 i 41 anys, nebots del Martí, que s'ocupa més aviat de la gestió. La resta de l'any s'ocupen del bestiar, del manteniment de la maquinària, ja que per l'efecte corrosiu de la sal han d'aplicar-hi tractaments, i de la planta de producció de biomassa on hi produeixen estella per a calefacció.

Als Arderiu se'ls nota que els apassiona la seva feina, senten que fan un servei important a la comunitat, i ens parlen de la sensació de satisfacció i llibertat que experimenta l'home que és el primer d'obrir una via verge totalment nevada i d'aquesta manera contribuir al bon funcionament de les rutes de comunicació perquè la gent pugui anar a treballar i al vespre tornar amb seguretat a les seves llars. Al començament la seva àrea d'activitat se centrava en netejar les carreteres del municipi d'Alp. En aquests inicis, el seu instructor va ser el senyor Claret, un andorrà que posseïa un negoci de màquines llevaneu, i que va ser qui els va ensenyar els secrets de l'ofici. A poc a poc, els germans Arderiu van començar a adquirir màquines pel seu compte

per així anar ampliant els recorreguts de neteja. Com que feien bé la seva feina, cada vegada els requerien més ajuntaments del territori. El pas següent va ser fer-se càrrec de les carreteres cerdanes que pertanyen a la Diputació de Girona i finalment també s'han acabat responsabilitzant de l'àrea d'influència cerdana pertanyent a la Diputació de Lleida i de la Generalitat. En els darrers anys la majoria d'ajuntaments cerdans han anat adquirint màquines llevaneu pel seu compte, en part motivats pels ajuts del Govern, de manera que els germans Arderiu ja no treballen per ajuntaments sinó que s'han especialitzat a procurar mantenir, en condicions òptimes de trànsit en cas de nevades, les carreteres cerdanes dependents de les dues diputacions i de la Generalitat.

Com dèiem, els Arderiu han fet sempre de pagès, fins l'any 2005 encara tenien vaques lleteres. Actualment encara tenen una trentena de caps de vaca bruna i unes quantes eugues. El Pere Arderiu pare va viure a cal Lleuger de Mosoll i es casà amb la Maria Antònia Rautx, filla de cal Frare de Das, es van establir a Mosoll i hi van tenir els seus fills: l'Eulàlia, l'altre Pere –actualment alcalde de Das–, el Francesc i la Clara. El Martí, l'oncle, viu a cal Lleuger d'Alp on també hi havia fet de pagès fins fa 14 anys.

Sal a paletades. Com sol passar amb la majoria d'empreses que acaben reeixint els començaments del negoci solen ser

complicats, i pels Arderiu tampoc no van ser fàcils: al començament disposaven de màquines tosques, poc confortables i bàsiques. En els seus inicis, el Pere i el Martí havien de carregar la sal amb la pala en un camió i després «un conduïa el camió per la carretera mentre l'altre escampava la sal a paletades» diu el Martí, rient. Després ja van comprar una saladora a França que ja els permetria controlar l'amplada i la quantitat del material que expulsaven; tot un luxe venint d'on venien: «quan els camions van començar a tenir calefacció i pitjaves un botó per treure la sal ja va canviar la cosa», diu. Quantes vegades no hem vist passar una màquina llevaneu a la nit operant per la carretera i traient guspises per l'efecte del fregament amb el quitrà? Doncs el Martí ens remarca que després d'una jornada de ple treball els cal canviar la fulla d'acer de la pala davantera ja que queda totalment inutilitzada. També ens explica que no és el mateix la neu acabada de caure, fàcil d'expulsar, que la neu trepitjada, que ja cal sal per desfer-la. El Martí encara recorda el famós col·lapse general que es va produir fa uns anys pel pont de la Constitució a la Cerdanya, en el qual molts barcelonins van haver de pernotar al poliesportiu. De fet, la nevada va ser molt minsa, però el problema va ser que es va produir un embús tan colossal que els cotxes van quedar atrapats sense cadenes per la carretera d'accés al túnel del Cadí, impedit que les màquines llevaneu poguessin passar i fer la seva feina.

A diferència del que hom pot pensar, netejar les carreteres de la neu i del gel no només consisteix a deixar caure la pala davantera a la calçada, expulsar la neu cap al lateral i escampar sal per la part del darrere amb la tremuja i tot enllestit, sinó que és una feina que requereix una atenció diària al llarg dels mesos d'hivern. El Martí ens explica que cada dia han de fer

Pere Arderiu Ros agafat del mirall mentre van traient neu a la zona del pla d'Anyella, l'any 73-74.

MEMÒRIA FOTOGRÀFICA > EL FUTBOL

M5

Equip de la Unión Deportiva Seo de Urgel al camp de la Navarra, situat a l'actual passeig del Parc. Temporada 1965-1966.

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: ANTONI GARCIA PARDO

M6

L'equip de futbol de la Salle jugava una lliga entre diferents escoles de l'Alt Urgell i d'arreu de Catalunya. El partit estrella, el derbi, era contra els del Seminari. 1973 ca.

AUTOR: DESCONEGUT

PROCEDÈNCIA: FAMÍLIA ADAM AUGÉ

PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ > COORDINACIÓ

PATRIMONI ETNOLOGIA

El braç llarg marca la direcció [pàg. 80-81]

ALBERT AUBET [Coll de Nargó, 1990. Estudis de Geografia i Ordenació del Territori]

PATRIMONI ARQUEOLOGIA

Sant Climent de Talltorta [pàg. 82-83]

ORIOL MERCADAL I FERNÁNDEZ [Barcelona, 1963. Arqueòleg, paleoantropòleg i museòleg]

PATRIMONI ARQUITECTURA

Dues esglésies mil·lenàries [pàg. 84-85]

JOSEP ESPUNYES [Peramola, 1942. Poeta, escriptor i lingüista]

PATRIMONI HISTÒRIA

La Cerdanya i la Gran Guerra [pàg. 86-87]

EDUARD PUIGVENTÓS [Rubí, 1984. Historiador]

QUERALT SOLÉ [Barcelona, 1976. Historiadora]

**Cercavila de dijous gras,
a Bellver** // FOTO: Ramon
Ardid. PROCEDÈNCIA:
Arxiu Ajuntament de Bellver.

PATRIMONI LLENGUA

Carnestoltes tradicional [pàg. 88-89]

VENTURA ALTARRIBA [Barcelona, 1966. Tècnic especialista forestal]

PATRIMONI GASTRONOMIA

Conill amb carreroles [pàg. 90-91]

MARC MARTÍNEZ [Bellver, 1974. Treballador Social]

PATRIMONI FAUNA

L'esquirol [pàg. 92-93]

JORDI DALMAU I AUSÀS [La Seu d'Urgell, 1972. Tècnic forestal i ornitòleg]

PATRIMONI FLORA

Les plantes aquàtiques [pàg. 94-95]

PERE AYMERICH [Guardiola de Berguedà, 1963. Biòleg]

Sant Climent de Talltorta

Alguns especialistes el consideren el conjunt més complet de pintura religiosa barroca de caràcter popular de Catalunya

Talltorta és un minúscul llogaret del terme de Bolvir, situat al bell mig de la plana cerdana, a tocar del riu Aravó. Gairebé un lloc de trànsit per creuar de la solana a la бага cerdanes i viceversa. Una font i l'ombra que genera el seu cobert conviden a aturar-se. També un mas fortificat i una placa que resa *Pueblo de Talltorta. Partido de Ribas. Provincia Gerona*, detalls imperceptibles per a la majoria. Però el que ningú no sospita és que a l'interior d'una església maldestra i poc evident s'amagui un dels secrets més ben guardats de l'art cerdà: un petit gran tresor, el que podríem anomenar, sense voler ser massa agosarats, la Capella Sixtina de la Cerdanya.

Situem-nos en els temps més reculats. A la rodalia del Talltorta actual havien existit les parròquies de Sant Climent del Soler –segons la tradició oral, al prat Xicó del Vilar, a llevant del pont–, Sant Grau de Talltorta i Santa Fe de Talltorta, indret aquest poblat almenys fins al segle XVII. Al segle IX, Sant Grau i Sant Gerald de Talltorta pagaven censos a Santa Maria d'Urgell, i a partir del 1084 van passar a pertànyer a la comunitat de Sant Martí del Canigó. No obstant això, el monestir de Sant Miquel de Cuixà es creia amb drets sobre l'església de Talltorta –per quan és una de les que figuren en la concòrdia dirimida per sant Raimon de Penyafort entre el bisbe, el capítol d'Urgell i el dit monestir– i el 1268 ja era de la seva propietat.

L'església de Sant Climent del Soler tingué consideració de parròquia des de molt antic –el primer temple el manà construir Guillem I, comte de Cerdanya, el 1086– i a inici del segle XIV era l'única de Talltorta que gaudia d'aquesta categoria; les darreres notícies seves són del 1592. Mentre que per a l'advocació de sant Climent tenim diversos exemples a Cerdanya, documentats per primera vegada entre la fi del segle IX i el segle XII, per santa Fe el cas de Talltorta és l'únic. Cal significar també que a l'edat mitjana al sector hi existiren una ferreria, un molí fariner de sègol i una serradora.

La parròquia de Santa Fe de Talltorta ha estat situada al peu del rierol de Rial, i l'arqueòloga Laia Creus –que dirigí l'excavació de Sant Climent el 2008–, pensa que aquesta es podria tractar de la seva església. A més, destaca que l'advocació de santa Fe es va mantenir fins ben entrat el segle XVII, mentre que la de sant Grau es va perdre ja en època medieval, el que podria complementar aquesta hipòtesi.

Les excavacions posaren al descobert, al sector del presbiteri actual, l'absis del temple romànic, orientat est-oest, com era norma aleshores. Avui és visible a través d'un vidre. Al seu sòcol podem observar la tècnica constructiva *opus spicatum* o en espina de peix. Durant la restauració de les pintures barroques van aparèixer restes de frescos d'època romànica als peus de la nau. Deixades al descobert puntualment,

presenten una decoració de cortinatges, un motiu típic de la part inferior de les parets. Això demostra que l'església romànica no caigué totalment, i part dels murs foren aprofitats com a fonament per bastir l'edifici barroc. Desconeixem perquè fou abandonat, però potser hauria estat una conseqüència de les destruccions esdevingudes al llarg de la Guerra dels Segadors. A l'abandó li sobrevingué la ruïna de l'edifici, possiblement afectat per una riuada, raó per la qual l'absis mostra una caiguda sobtada. Per aquest motiu es devia construir un nou temple i es modificà l'estructura, tot girant-lo 90 graus, de manera que el barroc restaria perpendicular al romànic precedent.

L'actual església parroquial, també dedicada a Sant Climent, es reconstruí a partir de 1667 i succeí en la titularitat i en els drets parroquials a la del Soler. Mostra una planta d'una sola nau amb tres capelles laterals, dues al mur de tramuntana i una petita al mur de ponent, i un campanar de torre, a migdia –que alhora fa de capella lateral–. Al costat de l'absis hi ha la sagristia.

Les pintures, que cobreixen les parets i la volta per complet, són fetes amb la tècnica del tremp i daten de l'episcopat de Simeó Guinda i Apeztegui, bisbe d'Urgell del 1714 al 1737. Mostren escenes bíbliques, algunes de ben poc habituals. A l'entrada, la Massacre o Matança dels Innocents, a una banda i a l'altra el Prendiment de Crist; en diversos espais, escenes del cicle de la vida de Jesús –com la circumcisió, les ofrenes dels Reis Mags, la fugida a Egipte

Lauda sepulcral del 1780 corresponent a un reverend de nom desconegut.

i el Sant Sopar– i el Judici Final, i a la volta, una apoteosi celestial amb el Pantocràtor, la figura del papa Climent i un gran sol a tall de clau de volta.

La restauració, a càrrec de Meritxell Izquierdo, implicà la neteja i la fixació, així com la reintegració de les zones perdudes a causa de l'aigua i la humitat, i se seguí un criteri museístic. Gràcies a la simetria dels motius, es van poder reintegrar els medallons i la decoració vegetal. Les parets de fons de les capelles es van pintar seguint un to similar al de la base grisosa de la pintura mural, ja que originàriament no eren pintades, en anar tapades per retaules. La zona més difícil fou la de l'absis, per raó de les repintades no reversibles, en el qual, gràcies a la llum ultraviolada, es va poder veure que la pintura estava molt perduda i degradada. També es va restaurar l'armari encastrat ubicat a la sagristia, tot conservant la pintura d'origen.

Vista zenital de la important ornamentació de voltes i parets tant de la nau com de les capelles laterals.

Un altre element existent a l'interior del temple, aparegut a la nau i avui col·locat en una capella lateral, és una làpida de la fi del segle XVIII que presenta la següent inscripció, i a sota seu alguns motius poc evidents:

*HIC IAC / ETCORP / VSR·DI
FRANO / 15APRIR / IS / 1780*

La transcripció que fem nosaltres és la següent:

*HIC IACET CORPUS R[everen]DI
FR, ANO 15APR(I)RIS 1780*

I la interpretació aquesta:

Aquí jau el cos del reverend F(...) R(...) Any 15 d'abril de 1780.

En un altre indret, un medalló adverteix:

*LO·ILLMY·RE
VRENDISSIM
SR·DN·SIMEON·Ð GVI
NDA·Y·APESTAGUI.
BISBE·Ð·VRGELL·ACON
CEDIT·40·DIAS·Ð·PER*

*DO·DIENT·VN·PARE
NOSTRE·Y·AVE·MA
RIA·DEVANT·LA
IMATGE·DEL·ST
CHRISTO*

És a dir: «Lo il·lustríssim i reverendíssim senyor don Simeó de Guinda i Apestagui, bisbe d'Urgell, ha concedit 40 dies de perdó dient un Pare-nostre i Avemaria davant la imatge del Sant Crist.»

Les obres de restauració es van iniciar el 2004, amb una important inversió de la Diputació de Girona, i finalitzaren el juny de 2012. La inauguració es va fer coincidir amb la festa major de Talltorta. Amb data 3 de juny de 2014, el Govern de la Generalitat publicà la declaració de Bé Cultural d'Interès Nacional, en la categoria de monument històric, de l'església de Sant Climent de Talltorta, alhora que es delimitava l'entorn de protecció del monument.

L'esquirol

No hi ha pineda, avellanosa o grupet de noguers que no rebi la visita del millor acròbata arborícola que tenim a les nostres contrades

El grau de coneixement que la gent tenim de la fauna més propera no segueix una proporció segons la grandària de les espècies, tot i que cal dir que hi ajuda. De vegades, una espècie de poc volum pot resultar més popular que algunes de talla superior gràcies a la seva agilitat, confiança, abundància o fins i tot gràcies a la simpatia que li atribuïm. L'animaló protagonista d'aquest article està considerat un mamífer de mida petita, però tot i així és un dels més coneguts del país, tant per la gent gran com per la canalla, per la gent de camp com per la gent de ciutat. Contes, dibuixos animats i cançons han ajudat a fer-lo famós. L'esquirol (*Sciurus vulgaris*) és de les poques espècies que tothom es veu amb cor d'identificar, i de fer-ho bé.

Del seu aspecte, allò que en crida més l'atenció és la cua, tofuda i llarga, de 15 a 20 cm. Vist de prop, les orelles dretes i amb pinzells al capdamunt també són molt característiques. El color del seu pelatge va del marró rogenc fins al marró gairebé negre, amb les parts de sota més o menys clares. La variabilitat del color marró sembla que té relació amb les condicions ambientals de la contrada.

Així, els exemplars rogencs serien propis de zones més aviat eixutes i càlides, de clima més mediterrani, mentre que els foscots ho serien de llocs humits i freds, d'ambients més muntanyencs. Estacionalment també sembla que canvia una mica la tonalitat del pelatge, com sol passar a força mamífers. En alguns exemplars fins i tot el marró del cos i de la cua no són ben iguals. Com passa en moltes d'altres espècies d'animals de pèl, els mascles i les femelles no es diferencien pel seu aspecte ni mida, si més no a ull nu. Però si hi ha una part de la seva anatomia especial de debò són els peus i les mans. Els dits de pianista que té l'esquirol s'arrapen a l'escorça dels arbres com un imant. No hi fa res l'alçada ni el grau d'inclinació. Està fet per grimpar troncs i passar de capçada a capçada, fent un salt valent o bé caminant amb agilitat d'una branca a l'altra.

Amb aquest retrat, ningú no diria que és de la mateixa família que una altra espècie que en sa vida no s'ha enfilat a un arbre, i

molt característica de l'alta muntanya: la marmota. Coses de la taxonomia.

Alimentació i hàbitat. La dieta del nostre eixerit protagonista és sobretot vegetariana, i dins d'aquesta categoria, especialment, menja llavors. Avellanes, nous, aglans i, sobretot pinyons són les seves menges preferides. Tots aquests fruits –que en realitat són llavors, per això tenen tant d'aliment– estan protegits amb unes bones clausques o bràctees, segons el cas. Aquesta protecció serveix de poc quan l'animal de què parlem és l'esquirol, ja que com a bon rosegador, té un parell de dents incisives a dalt i a baix molt desenvolupades que asclen i roseguen el que calgui. Quan menja tornen a fer-li molt de servei les mans, per agafar, aguantar, estirar, fer girar, obrir i furgar l'aliment.

Segur que més d'un cop hem trobat tot de pinyes rosegades i una mica esfilagarsades al terra del bosc, sota d'un pi roig, pi negre o pinassa, posem per cas. És el típic rastre que deixa l'esquirol quan les ha treballat per obtenir-ne els pinyons, les petites llavors negres de les coníferes que estan protegides per les bràctees, la mena d'escuts ben apinyats, com de fusta, que formen les pinyes. Les rosegues amb precisió i de pressa, i així accedeix a la llavor. Com que la fruita ve tota de cop, l'esquirol segons a on fa el seu rebost. D'aquesta manera també ajuda a escampar llavors, i per tant als boscos.

Una alimentació basada en llavors d'arbre obliga a viure-hi a prop. El seu

Un esquirol menjant una pinya.

Confiança i esverament

hàbitat, per tant, són les masses forestals de pins i avets, o de caducifolis productors de fruits com els esmentats, o una barreja de pins i caducifolis. Cada vegada més, també s'atansa a grans parcs urbans, confiat com és de mena. En alguns llocs fins i tot s'ha acostumat a menjar de la mà de la gent i a aprofitar restes de menjar.

Però la vida no és només omplir l'estómac. Perpetuar l'espècie és la tasca principal. Per criar, l'esquirol aprofita nius vells de cornella o garsa, o forats de picot negre. Als primers els fa un cobert de branques, i als segons n'hi posa, de manera que sovint surten pel forat i es veuen des de fora. Per fer-se un bon jaç, hi entafora fulles, molsa i herba seca. De vegades també aprofita nius de picot verd, però més per passar-hi la nit que no pas per criar-hi, que són massa justos, i la mare esquirol i els 3 o 4 cadells que sol parir no s'hi podrien remenar.

Un comentari que se sent sovint sobre l'esquirol és que hi ha anys que se'n veuen molts, i d'altres en què no se'n veu el pèl de cap. Aquestes pujades i baixades poblacionals estan relacionades amb la disponibilitat de menjar. Els anys que hi ha bones collites de llavors són anys d'esquirols, i els que no, doncs no. També té depredadors, és clar, però han de ser bons grimpadors d'arbres o de vol precís dins de la boscúria. Només podrien ser la marta i l'astor, respectivament. Bé, i l'home, que en temps no gaire reculats per aquestes nostres comarques en caçava per menjar-se'l amb arròs. Actualment, un perill més per l'esquirol són els vehicles. A terra no és lent, però tampoc cap exemple de velocitat, i en travessar carreteres amb aquells saltirons que fa no és estrany que més d'un mori atropellat 🐿.

De totes les vegades que he vist esquirols, la que més recordo va ser una que jo estava assegut al terra d'un bosc amb l'esquena recolzada al tronc d'un pi. M'estava quiet esperant uns picots negres que tenien el niu allà al davant. Feia estona que no els veia, i per això m'entretenia mirant un esquirol que remenava a la capçada d'un arbre que tenia a una trentena de metres. Tot d'un plegat va començar a baixar pel tronc, cap per avall. S'anava aturant cada poques passes, tot estirat, i mirava aquí i allà. Quan va arribar a la soca, va fer un saltiró i ja va ser a terra. Llavors va anar saltironant recte cap a mi. Primer vaig pensar que de seguida em veuria i canviaria de direcció. Però no. S'anava atansant, atansant, jo quiet, fins que ja me'l veia al damunt. Llavors va frenar en sec, a escassos dos metres de mi. Em va fitar amb els seus ulls negres, va fer un xisclet com de sorpresa i se'n va anar a enfilar-se a un altre pi de la vora. Per mi que volia enfilar-se just al tronc on jo m'estava. Si ho arriba a fer... 🐿.

Dalt dels arbres, els esquirols, se senten segurs. Tant poden quedar-s'hi ben quietos, com observar-nos des de darrera un tronc.

una mirada en el paisatge

ALBERT VILLARÓ TEXT

XAVIER LLONGUERAS FOTOGRAFIA

The East Wing

L'ala est del claustre de Santa Maria d'Urgell és la lletja. Diguem-ho d'entrada, perquè després ningú no ens vingui amb reclamacions i ens faci tornar els quartos. És lletja, objectivament. Si la contemplem aïllada i fem abstracció de l'entorn, és lletja. Comparada amb les tres ales romàniques que la flanquegen pel nord, sud i oest, és lletja a matar. Químicament lletja. Ja era horriporosa quan la van construir, a començament del segle XVII, i el pas del temps no ha fet sinó incrementar l'angúnia que provoca en els esperits sensibles i en els turistes francesos.

Recordo quan era petit i anàvem al claustre a saltar per damunt dels boixos de l'enjardinament projectat per l'arquitecte Sostres. Ara no els saltàriem ni dient-nos Sotomayor ni d'esquena, fent servir la molt celebrada tècnica Fosbury. Han crescut molt i aquells tendres matolls de la meva infantesa fan avui una mica de por i necessitarien una bona esporgada. Perdonin la digressió. En aquell moment, quan érem tendres criatures, ja ens ho deien els grans: aquella mutilació del

vint-i-cinc per cent del total del claustre era el producte de l'especulació sense límits dels canonges, que consideraven que el claustre era una antigalla rònega i volien arcades més amples per poder parar el sol mentre passejaven pel recinte, absorts en les seves pietoses meditacions. El sol que els capitulars cobejaven havia de ser, necessàriament, el sol de tarda, atesa l'orientació del claustre. Vés si no podien haver parat el sol durant tot el matí i estar-se les tardes d'hivern al costat del braser tot passant el rosari i explicant-se les últimes xafarderies de la cúria. Però no. Van haver d'encarregar a un parell de paletes locals aquella destrucció gratuïta. Per a vergonya dels seus descendents, en sabem els noms: Francesc Bolet i Pere Bòria. Bolets i Bòries que em llegiu, no continueu. Això va passar l'any 1603. En aquest any, el gran Claudio Monteverdi va publicar a Venècia el seu quart llibre de madrigals. No el primer, ni el segon, ni el tercer. El quart! Aquí, només vam ser bons per encarregar al duo Bòria i Bolet l'esguerro del claustre. La llegenda encara deia més coses interessants:

ALBERT VILLARÓ. La Seu d'Urgell, 1964. Escriptor
XAVIER LLONGUERAS. Terrassa, 1963. Fotògraf

a dins dels murs massissos que formen els set arcs de la galeria nova, els nostres Pepe Gotera i Otilio hi havien amagat els fusts i els capitells que havien tirat a terra, per no gastar en farciment. Això es despenia, semblava ser, d'una de les clàusules del contracte que els nostres destructors locals van signar amb el Capítol. Era una perspectiva interessant. Alguns erudits benintencionats s'estimulaven amb el somni humit de la perspectiva de tornar a reconstruir l'ala perduda amb els materials recuperats d'allà dins. Cert és que corrien pels arxius algunes fotografies que insinuaven que, si més no els capitells, feia temps que rodaven pels carrers de la Seu. En una font que hi havia vora el seminari vell n'hi havia quatre, formant una mena de microclaustre. Una fotografia feta uns quants anys més tard revelava que, oh meravella, dels quatre n'havíem passat a dos i que els altres s'havien fos. Vés per on. I sí, les seves sospites són exactes: avui no n'hi ha ni un, ni rastre. Zero. Han desaparegut, tot i que probablement algun dia tornaran a la llum, com ha de passar, segur, amb els nostres pecats. Se sabrà tot, com deia aquell.

«Els paletes que, dignes èmuls del duo Pimpinela Bòria-Bolet, van fer la prospecció no es van adonar que en el procés de desmuntatge s'havien carregat una preciosa ara d'altar paleocristiana que havia estat quatre segles allà, gairebé a la vista de tothom, cap per avall i amb els forats d'encaix de les columnetes tapats amb morter»

algunes peripècies, aquesta ara fa d'altar major de la catedral. Santa Teresa, que d'això en sabia prou, deia allò de que Déu escrivia recte amb ratlles tortes. O era tort amb ratlles rectes? 🐷

I va arribar el gran dia. L'any 1996 es va decidir emprendre la restauració del claustre. L'ala sud, mal fonamentada –gens fonamentada, de fet– es movia, i al terreny –estovat després de segles de fer-hi enteraments– calia fer-hi alguna cosa amb urgència. De passada, es miraria si l'antiga tradició dels capitells amagats a l'ala est era certa. Semblava que per les dimensions dels carreus era impossible, però què coi. No costava res de mirar-ho. Amb la delicadesa habitual –a cops de mall, de perpal i de pic– de seguida van veure que allà dins no n'hi havia cap, de capitell. Els paletes que, dignes èmuls del duo Pimpinela Bòria-Bolet, van fer la prospecció no es van adonar que en el procés de desmuntatge s'havien carregat una preciosa ara d'altar paleocristiana que havia estat quatre segles allà, gairebé a la vista de tothom, cap per avall i amb els forats d'encaix de les columnetes tapats amb morter. Avui, després d'al-

El Bony de Salòria

AQUEST CIM, AMB 2.789 METRES, ÉS EL SOSTRE DE LA COMARCA DE L'ALT URGELL I FORMA UNA CADENA MUNTANYOSA AÏLLADA QUE SE SEPARA DE L'EIX PRINCIPAL PIRINENC

Manel Figuera > TEXT I FOTOGRAFIA

Si el Carlit, sostre de Cerdanya, se situa íntegrament en territori cerdà, no es pot dir el mateix del Bony de Salòria, que confronta amb el Pallars Sobirà. La cadena on es troba s'inicia al port de Cabús, al límit amb Andorra, i s'estén a ponent fins a la serra de la Màniga i el bosc de Virós, prop de Tírvia. L'ascensió pel vessant urgellenc, sortint del coll de Conflent –accessible per una pista només apta per a tot terrenys–, és curta i de poc interès, per la qual cosa resulta recomanable fer-la des de la borda de la Plana o Fonda d'Os i dur a terme un circuit cap a la Torre de Cabús. El més remarcable és el panorama de què es gaudeix des del cim; gràcies a la seva situació privilegiada, en un dia clar s'hi domina des del Puigmal fins al pic del Mièdia de Bigòrra, completats per la Pica d'Estats, les muntanyes pallareses i araneses, la Maladeta i els pics de Vallhiverna.

El riu de Salòria. Cal seguir-ne de prop el curs a l'inici de l'excursió, que comença a la borda de la Plana. Primer es fa per la pista que puja al coll de Conflent, però de seguida es pren una desviació a la dreta. Es tracta d'una pista més estreta. Es passa per un sector rocós dins d'un bosc de pi negre amb bedolls. La inclinació és suau. La pista es va acostant al curs d'aigua i s'arriba a una gran clariana on gira a l'esquerra. És el pla de la Cabana. Destaca a la dreta, a l'altre costat del riu, el marcat contrafort de la Torre de Cabús pel qual es davallarà després. Es deixa la pista i es continua per un camí sense creuar el riu. Es guanya altitud i se supera un esglaó esquistós. Més amunt es pot travessar el curs d'aigua, tot i que no és necessari. Per pendents amb bàlecs el bosc queda enrere i es deixa a la dreta un búnquer, an-

tic niu de metralladores construït després de la Guerra Civil. La inclinació és constant fins al pas que encapçala la vall.

El coll de Conflent. Separa la vall d'Os de la de Santa Magdalena, el riu de la qual és tributari de la Noguera Pallaresa. Comença el tram més costerut. Un caminet amb fites s'enfila al nord, entre bàlecs, per la pala de Salòria. Vorejant esqueis esquistosos ateny la carena superior. El paisatge s'obre cap a l'est, on s'albira el massís de la tossa Plana de Lles i més enllà el del Puigmal. El caminet continua amunt per la carena, cap a l'esquerra. Després d'un esglaó rocós assoleix un cim secundari rere el qual l'esquenall s'eixampla i perd inclinació.

Sense més obstacles s'arriba ràpidament al cim de la muntanya.

El Bony de Salòria.

Amb els seus 2.789 metres, és el sostre de l'Alt Urgell. Hi ha una antiga torreta de triangulació, ja que aquest cim era un vèrtex geodèsic de segon ordre. Si el dia acompanya resulta un plaer estar-se una estona aquí dalt. Al nord hi destaca la llarga serra de Monteixo i la Pica d'Estats. Al nord-oest la vista s'allarga fins més enllà de la Maladeta. A migdia es domina la Torreta de l'Orri, el Boumort i

Al costat, el Bony de Salòria des de la carena que duu al pic dels Plans de la Regina. Al detall, la placa col·locada al cim.

DESNIVELL 1.333 metres
TEMPS DEL RECORREGUT 6 hores
UNA ÈPOCA PER FER-LO De maig a novembre
ELEMENTS D'INTERÈS Os de Civís i la seva església de Sant Pere, el pla de la Cabana, el búnquer del coll de Conflent, el panorama

RELACIÓ DE DISTÀNCIES De la borda de la Plana al pla de la Cabana: 30 minuts. Del pla de la Cabana al coll de Conflent: 45 minuts. Del coll de Conflent al cim del Salòria: 1 hora 30 minuts. Del cim del Salòria al cim del pic dels plans de la Regina: 30 minuts. Del cim del pic dels plans de la Regina al cim de Bassiets: 30 minuts. Del cim de Bassiets al cim de la Torre de Cabús: 30 minuts. Del cim de la Torre de Cabús al pla de la Cabana: 1 hora 15 minuts. Del pla de la Cabana a la borda de la Plana: 30 minuts

El pic dels plans de la Regina. Anomenat també Salòria oriental, no

La Torre de Cabús. De 2.778 metres, a dalt hi ha una grossa fita de pedres. Té un bon panorama de la coma de Setúria i de les muntanyes andorranes. El descens cap al sud serà ràpid. Es pren el contrafort meridional de la muntanya, herbat i amb trams pedregosos. Més avall es divideix. Es pren el de la dreta, que es va endinsant en el bosc. Quan es torna a dividir s'agafa també el contrafort de la dreta, que esdevé rocós i força inclinat. Llavors és millor decantar-se més a la dreta i baixar per pendents herbats a la llera del torrent que davalla per aquesta comella. No cal creuar-lo, ja que un camí poc definit duu al pla de la Cabana, on es pot travessar el riu de Salòria. Un cop s'ha enllaçat amb l'itinerari de pujada, s'hi continua fins a la borda de la Plana .

CADÍ-PEDRAFORCA 17 > 103

Fomentem la cultura

Des de la Diputació de Barcelona treballem per
fomentar i mantenir el nostre patrimoni cultural

www.diba.cat

**Diputació
Barcelona**

1914 2014